

№ 33 (806)
Верасень 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

☞ **Ініцыятыва: абмяркуем праект Праграмы па развіцці краязнаўства –**
стар. 2 і 6

☞ **Рэгіён: Докшыцкая гміна ў 1920-я – 1930-я гг. –**
стар. 3

☞ **Летапіс: кніга В. Ермалёнка пра гісторыю касцёла ў Мёрах –**
стар. 5

Па любым краі

Лета – час вандровак. Вось і сёлета, у Год малой радзімы, супрацоўнікі аддзела абслугоўвання і інфармацыі Дзятлаўскай раённай бібліятэкі запрашалі чытачоў у краязнаўчае сэлфі-падарожжа «Край, у якім я жыву». На летняй пляцоўцы былі прадстаўлены выставы «Фотаімягненне ў гісторыі Дзятлаўшчыны» і «З любоўю да роднага краю» – да 80-годдзя нашага раёна. Карыстальнікі выправіліся ў «края-

знаўчы круізі», пад час якога змаглі пазнаёміцца з гістарычным мінулым роднага краю, з яго славаўтасцямі і помнікамі. Бібліятэкары распавядалі пра звычаі, традыцыі і лад жыцця продкаў, пра адметную прыгажосць мясцовай прыроды, пра людзей, якія сталі гонарам Дзятлаўшчыны.

*Алена ХРЫШЧАНОВІЧ,
бібліятэкар аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Дзятлаўскай раённай бібліятэкі*

Школьнікі аг. Валеўка Навагрудскага раёна ў краме напярэдадні чарговага навучальнага года

Падрабязней чытайце на стар. 4

«Краязнаўчай газеце» быць альбо не быць?

Шаноўныя сябры!

Беларускі фонд культуры, як заснавальнік, і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» вымушаны яшчэ раз звярнуцца да вас. У бліжэйшыя дні нам трэба прыняць рашэнне аб далейшым лёсе нашай газеты – ці будзе яна выдавацца ў 2021 годзе. З сумам канстатуем, што тыраж яе кожны месяц памяншаецца, на верасень ён складае ўсяго 385 экзэмпляраў. Газета з'яўляецца стратнай ужо некалькі гадоў. На жаль, сёння фонд не мае ніякіх фінансавых рэзерваў і нейкіх іншых крыніц фінансавання, а таму можна спадзявацца толькі на сродкі, атрыманыя ад падпіскі.

Ці зможам мы ўсе разам захаваць адзіную ў краіне «Краязнаўчую газету», якая трымалася на вашай падтрымцы?.. Ці зможам мы пагадзіцца, што сёння, у час актывізацыі і павышэння нацыянальнай свядомасці, будзе страчана гэта адзінае ў краіне

выданне, якое стымулявала і актывізавала фарміраванне і развіццё краязнаўчага руху ў Беларусі на працягу 17-і гадоў?

Таму звяртаемся да ўсіх сталых і новых падпісчыкаў, чытачоў «Краязнаўчай газеты» з просьбай падтрымаць газету, даць адказы на пададзеныя ніжэй пытанні і тэрмінова (цягам не больш за 10 дзён) даслаць на адрас рэдакцыі.

1. Ці плануеце вы і/альбо ваша арганізацыя афармляць падпіску на «Краязнаўчую газету» на 2021 год?

2. Ці зможаце вы сагітаваць на падпіску ваших знаёмых, сяброў, нейкія ўстановы альбо арганізацыі?

3. Які фармат газеты, папяровы альбо электронны, вам больш зручны для падпіскі і чытання?

4. Што вы маглі б прапанаваць для ўдасканалення зместу «Краязнаўчай газеты» (новыя рубрыкі, тэмы, праекты і інш.)?

Сябры! Не забудзьцеся падпісацца на «Краязнаўчую газету» на 4-ы квартал 2020 г. Будзьма разам!

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ Святочная праграма «Сям'я талентамі багата» 23 жніўня сабрала людзей у гістарычным центры аг. Варняны Астравецкага раёна – на пляцоўцы ў старадаўнім парку. Сімвалічная песня пра Варняны ў выкананні вучанцы дзіцячай школы мастацтваў Надзеі Аўгуль стала першым акордам свята. Музычны працяг прапанавала іншая школьніца Эвеліна Навашынская.

Далей выступіў старшыня Варнянскага сельвыканкама Аляксандр Вярбовіч, які ў прамове падзякаваў Людміле Кухарэвіч за арганізацыю свята для аднавяскоўцаў. Мастацкімі выступленнямі парадвалі Аляксандр Юргелянец, Юрий Інаровіч, Вікторыя Сямашка, Яўгенія Шаптун, Наталля Літвін, Вольга Урбановіч, Таццяна Радкевіч, вакальны ансамбль «Аксаміткі» (кіраўнік Васіль Карпец) і харэаграфічны калектыў «Чаромушкі» (кіраўнік Тамара Багура).

На святочнай сцэне выступілі таксама шматдзетныя маці Алена Лісоўская, Люцыя Адула і Тарэса Ляховіч.

✓ 26 жніўня Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа прадставіў новы анлайн-праект – выстаўку «Якуб Колас і Міхаіл Шолохаў: жыццёвыя і творчыя паралелі» на сайце музея kolasmuseum.by, прымеркаваную да 115-годдзя з дня нараджэння рускага пісьменніка.

Абодва творцы атрымалі ўсенародную любоў і прызнанне. Якуб Колас пакінуў беларускай літаратуры «Новую зямлю», якую называюць энцыклапедыяй сялянскага жыцця канца XIX – пачатку XX ст., лірычную і філасофскую паэму «Сымон-музыка», незавершаную і ў многім недадзенаю паэму-раман аб падзеях Першай сусветнай вайны «На шляхах волі», Піяру М. Шолохава належаць раман «Паднятая цаліна», раман-эпапея «Ціхі Дон» (за яго ў 1965 г. прызанік была прысуджаная Нобелеўская прэмія па літаратуры). Як у жыццёвых, так і ў творчых лёсах гэтых пісьменнікаў шмат падобнага. Гэтаму падбенству і прысвечаная анлайн-выстаўка, што прадстаўляе цікавыя матэрыялы з фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа і фондаў Дзяржаўнага музея-заказніка М. Шолохава ў Растове-на-Доне (РФ).

✓ Пад час свята горада Мастоў, што прайшло ў канцы жніўня, была наладжаная праца стылізаваных сельскіх падворкаў. На тэматычных пляцоўках дэманстраваўся вырашчаны ўраджай, а працаўнікі культуры паказалі свой творчы патэнцыял. Не абышлося без народных мелодыяў і песняў, майстар-класаў і вясковых гульняў. Найлепшымі падворкамі былі прызнаныя падворкі філіяла «Дубно» і ААТ «Мастаўчанка».

Скарыстаная інфармацыя з сайтаў газет «Зара над Нёмнам» (Масты), «Астравецкая прайда», наведання Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа

Запрашае да абмеркавання

Краязнаўства ў Беларусі – досыць развітая галіна гуманітарных ведаў і даследаванняў. Рэгіёны маюць сваіх знаўцаў. Недзе яны больш выбітныя, недзе менш. Назавем хаця б такіх, як Сяргей Чыгрын (Слонім), Алесь Карлюкевіч (Пухавічы), Андрэй Вашкевіч (Гродна), Дзмітрый Гурневіч (Налібок), Мікалай Півавар (Віцебск), Міхась Бернат (Баранавічы), Кастусь Шыталь (Параф'янава)... Аднак адсутнасць сістэмы ў арганізацыі краязнаўчага руху не дае таго эфекту, які мог бы быць. Усё трымаецца галоўным чынам на энтузіястах. Між тым эфект можна было б выціснуць максімальны. Краязнаўства стала б найлепшым гарантам суверэнітэту. Чаму? Бо яшчэ мацней прывязала б чалавека да роднай зямлі тымі нябачнымі ніцямі, якія і называюцца патрыятызмам. Праз гэтыя пачуцці кожны, кажучы словамі народнага паэта Ніла Гілевіча, прыйшоў бы да Беларусі.

Як жа наладзіць сістэму падыход? Адкаж намі прапануецца ў выглядзе распрацаванага праекта. Прычым (у ім сказана) яго рэалізацыя не запатрабуе сродкаў. Армія наўных культ- і асвет-работнікаў для рэалізацыі дастаткова. Не ўсе яны працуюць аднолькава добра. Большасць, скажам шчыра, для адчэпнага. І не толькі з прычыны адсутнасці ахвоты. Часта становіцца перашкодай элементарнае няўменне. Дык вось – іх трэба навучыць, «узброіўшы» метадычна і арганізацыйна. Пасля гэтага і будучы належныя вынікі. Яны прыносяць карысць і людю паспалітаму (ён усё больш цікавіцца мінулым свайго роднага куточка і свайі радзіны), і дзяржаве.

Праведзены ў сакавіку на слабым арганізацыйным узроўні Краязнаўчы форум толькі пацвердзіў актуальнасць праекта. Перадусім – у яго менеджарскай частцы. Гэтую праблему ніхто, акрамя дзяржавы, не выправіць.

Адрозна хачу засярагчы ад няправільнага разумення: маўляў, праз рэалізацыю праекта адбудзецца запрыгоньван-

не тых самых энтузіястаў, на якіх трымаецца беларускае краязнаўства. Не. Якраз тых энтузіястаў застануцца «вольнымі мастакамі». Але будучы толькі яшчэ больш заахвочаныя. Вынікі іх працы атрымаюць вышэйшую ступень сацыяльнага засваення. У той жа час па кожным рэгіёне адбудзецца ліквідацыя лакунаў і сістэматызацыя ведаў, а таксама абазначэнне перспектываў.

Зрэшты, для больш падрабязнага азнамлення з ідэяй, калі ласка, чытайце сам праект. З ласкі рэдакцыі галоўнай у галіне краязнаўства Беларусі газеты ён публікуецца на старонках выдання.

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Ад рэдакцыі. Мы ўдзячныя гісторыку, супрацоўніку Інстытута гісторыі НАН Беларусі, пастаяннаму аўтару «Краязнаўчай газеты», ураджэнцу Ганцавіцкага раёна Анатолю Трафімчыку за напрацоўкі, што перадаў у рэдакцыю.

Вядома ж, дэталёва распрацаваць агульнадзяржаўную, нацыянальную праграму аднаму чалавеку або невялікай групе людзей складана. Таму найперш дзякуем рупліўцу за ініцыятыву, за ўжо зробленую працу, урэшце – за першапачатковы, што ён даў. Многія задумы могуць быць пакладзены ў тую Праграму па развіцці краязнаўства, што рэальна можа паўстаць у будучыні. Для гэтага патрэбна зацікаўленасць грамадскасці і навукоўцаў, падтрымка дзяржаўных структураў.

Для пачатку рэдакцыя «КГ» прапануе сваім чытачам азнаёміцца з распрацоўкаю А. Трафімчыка і падзяліцца сваімі развагамі. Дасылайце свае заўвагі, прапановы, дапаўненні на адрас рэдакцыі (абавязкова рабіце пазнаку «Аб Праекце Праграмы па развіцці краязнаўства»). Час мы не абмяжоўваем, але і зацягваць не варта. Думаецца, 3 месяцы з часу публікацыі цалкам дастаткова. Мы ж аб'ядаем друкаваць на старонках «КГ» матэрыялы абмеркавання праекта.

(Глядзіце стар. 6)

Навуковая канферэнцыя

XVIII Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя

«Аладаўскія чытанні – 2020»

Асноўнай мэтай канферэнцыі з'яўляецца ўвядзенне ў навуковы абарот вынікаў найноўшых даследаванняў у галіне беларускага і сусветнага выяўленчага мастацтва, камплектавання музейных фондаў і матэрыялаў, што адносяцца да сучаснай музейнай практыкі (музейная педагогіка, інтэрактыўныя і інклюзіўныя праграмы, выставачныя праекты і маркетынгавыя стратэгіі).

Да ўдзелу ў канферэнцыі запрашаюцца мастацтвазнаўцы, музейзнаўцы, гісторыкі, рэстаўратары, культуролагі і прадстаўнікі сумежных дысцыплін, якія разглядаюць магчымасць інфармаваць грамадскасць пра свае прафесійныя напрацоўкі.

Фармат удзелу: даклад або прэзентацыя рэалізаванага зборніка.

Даклады канферэнцыі будуць апублікаваны ў электронным зборніку на сайце музея. Таксама плануецца публікацыя зборніка «Паведамленні Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь» на беларускай і рускай мовах.

Секцыі

Музейныя калекцыі: гісторыі фарміравання, новыя паступленні, атрыбуцыі

Кола пытанняў: сістэматызацыя і каталагізацыя калекцый, атрыбуцыя, рэстаўрацыя, кампаратывнае мастацтвазнаўства.

Музей і наведвальнік у XXI стагоддзі: стратэгіі камунікацыі

Кола пытанняў: інавацыйныя формы работы з наведвальнікам, інтэрактыўныя і інклюзіўныя праекты, музейная аўдыторыя, прыярытэты музейнага маркетынгу, экспазіцыйна-выставачная дзейнасць.

Заяўкі на ўдзел і даклады выступленняў аргкамітэт прымаў да 5 верасня 2020 года.

Рабочыя мовы канферэнцыі: беларуская, руская. Арганізацыйны камітэт пакадае за сабой права адбору і адхілення матэрыялаў, якія не адпавядаюць узроўню і тэматыцы канферэнцыі.

Пражыванне, харчаванне, транспартныя выдаткі аплачваюцца камандзіровачнымі арганізацыямі.

Месяца і час правядзення канферэнцыі: Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь, 25 верасня 2020 года, 11.00. Рэгістрацыя ўдзельнікаў пачынаецца а 10-й гадзіне.

Паводле паведамлення Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь

Жыццё «за Польшчай» ва ўспамінах Вясковага насельніцтва Докшыцкай гміны

Даклад Юрыя Згірскага, студэнта Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта

Докшыцкі край з'яўляецца ўнікальным рэгіёнам, бо гэта адзін з нешматлікіх раёнаў сучаснай Беларусі, у склад якога ўваходзяць тэрыторыі, што ў недалёкім мінулым адначасова былі ў складзе ІІ Рэчы Паспалітай і БССР. Па тэрыторыі сучаснага Докшыцкага раёна праходзіла мяжа, што падзяляла Беларусь на Усходнюю і Заходнюю. Паводле Рыжскага трактата: «далее к юго-западу до реки Вилия у впадения в неё с востока безымянной речки (к западу от Дрогомичи), оставляя на стороне Белоруссии деревни Углы, Вольбаровичи, Боровые, Шуновка, Бестроцк, Далёкая, Клячковск, Зяантов и Матвеевцы, а на стороне Польши деревни Комайск, Рашкова, Осова, Куск, Вардомичи, Солоное и Мильча». Пасля Рыжскай мірнай дамовы 1921 г. Докшыцкая вясковая гміна ўваходзіла ў склад Дзісенскага павета Навагрудскага ваяводства, а пасля далучэння да ІІ Рэчы Паспалітай Сярэдняй Літвы было ўтворанае Віленскае ваяводства, у склад якога ўвайшоў і Дзісенскі павет з Докшыцкай гмінай.

У якасці крыніцаў даследавання выступаюць уласныя запісы аўтара, а таксама матэрыялы палітычных этнаграфічных экспедыцый Палацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Трэба адзначыць, што большасць рэспандэнтаў, пераважна пажылыя вясковыя жанчыны, былі ў той час дзецьмі. Успаміны вызначаюцца эмацыянальнасцю, што абумоўлена спецыфікай дзіцячых успрыняцця гістарычных падзей, на інтэрпрэтацыю якіх уплывае і вопыт сям'і рэспандэнта. У дадатак да рэспандэнтаў 1930-х гадоў нараджэння, аўтар выкарыстоўваў успаміны жыхароў, якія нарадзіліся пасля 1939 года. Гэтыя людзі ведаюць той час па словах сваіх бацькоў – сведкаў часоў ІІ Рэчы Паспалітай.

Памежны статус Докшыцкай гміны ў міжваенны час знайшоў сваё адлюстраванне ў матэрыялах вуснай гісторыі. Адзін з самых распаўсюджаных сюжэтаў – сюжэт існавання мяжы і яе ўплыў на штодзённае жыццё: «Ужо і савецкая граніца была з Польшчай. У іх дзве граніцы было. Пераходзілі граніцу, таму што як нам неякага выхаду не было, тут Польша. Толькі ў тую сторону, у гэту сторону ніхто дажэ ўягады не хадзіў. Мая цётка як-та цяля пасвіла, цялёнка перайшоў, так пан так выдаў, што цялёнка таго! Гэта недзе ў 38-м гаду было» (Клаўдзія Пятроўна Аўласевіч, 1940 г.нар.). Усталяванне мяжы парушыла адзінства рэгіёну і сваяцкія сувязі. Ва ўспамінах жыхароў раёна зафіксаваны сюжэт

пераходу праз мяжу з мэтай сустрэцца з раднёй: «сразу пашлі на Шунеўку, гэта, на Шунеўкі пашлі, хацелі ў Азерцы. Значы, што ў дзеда і браты былі, адзін у Вольберавічах жыві, а гэта сястра ў Вуглах, усе там, адзін брат у Азерцах» (Ефрасіння Аляксандраўна Казанок, 1940 г.нар.). Менавіта сярод людзей, якія з'яўляліся раднёю, адсутнічалі спецыфічныя настроі,

сюды пад Нябышына, дык яны як, ну мы як дзеці такія, падросці, і яны ж гэтыя, яны як прылятуць, у нас і ягады адбярочу, чаму мы ў іхні лес прыйшлі. Граніца ж была сразу за дзярэўняй, гэта ўжо іхні лес счытаўся» (Я.Д. Касцюк). Усё гэта дазваляе сцвярджаць, што спецыфічныя сітуацыі спрыялі ўтварэнню мясцовай тэрміналогіі, звязанай з асаблівасцю таго часу.

Магістрат горада Докшыцы. Паштоўка 1920 – 1930-х гг.

што існавалі пры падзеле на «ўсходнікаў» і «заходнікаў», – «ай, пшэкі». «Ну дык мама кажа: «Што вы гаворыце!» – «Ай, што ты?! Сястрыца, мы не на цябе»» (Е.А. Казанок). Выразны ўнутраэтнічны падзел на «заходнікаў» і «ўсходнікаў» з шырокім спектрам узаемных сацыякультурных стэрэатыпаў артыкуляваны ва ўспамінах тых, хто не меў раўнаў ва ўспамінах на другім баку мяжы. Сярод сваякоў такога падзелу не існавала. Жадаанне сустрэцца з раднёй спрыяла нелегальнаму пераходу праз мяжу, падагрэвала своеасаблівы інтарэс да жыцця «на тым баку». У адрозненне адлегальнага пераходу такі матыў не ўтварыў сваю тэрміналогію. Тых, хто пераходзіў мяжу легальна, звалі «білятовія»: «Ну мусіць жа добра, там называліся білятовія. Там танцы былі, там ваенныя ж стаялі, тамка хадзілі на танцы дзеўкі ад гэтуль, называлася білятовая. Там толькі па запрашэнню былі хадзілі. Тут дзе граніца ж недзе тут. Ну, дзеўкі ж хадзілі. У іх прыгласэнні былі. Так жа не пойдзеш так, там жа ўсе былі такія важныя» (Якаў Давыдавіч Касцюк, 1933 г.нар.). Калі тлумачэнне сэнсу слова «білятовія» відавочнае (як і «пшэкі» – «заходнік», паляк), то тлумачэнне слова «талэханец» («ўсходнік») – не. Сюжэт спецыфічнага стаўлення да прадстаўнікоў суседняга замежжа добра адлюстраваны ў сустрэчы падлеткаў з розных бакоў мяжы пасля аб'яднання Беларусі: «Так, а мы іх талеха. Адаўна пойдзем у ягады, тады

Цікавым падаецца сюжэт пра тое, як выглядала арганізацыя калгаснай працы ў вачах сялянаў-аднаасобнікаў: «І даўна пахалася аж да граніцы. І ў іх пахалася пакуль лесам, пасле ўжо запусцілі, дык мама кажыць, што пойдучь жаць, нівы блізка, яны прыедуць, калхоз прывязе, у нас хто на кані прывязе, гэта на кождай ніве, а яны обшча жнуць, дык яны кажучь, што станем, глянём, можа хто з родзственнікаў там, а ў іх была строга гасць, не атагнуцца, жнуць, гэдка сагнуўшыся, баяліся ж тады... дзіціліна...» (Е.А. Казанок).

Ва ўспамінах рэспандэнтаў Заходняй Беларусі часта фігуруе асоба пана: «...Там да вайны пан Міхалевіч. Каторага

забілі. Працавіты чалавек быў. Каторы жыў, так сказаць, сваім мазылём» (Зінаіда Сцяпануна Сіндрэвіч, 1954 г.нар.). Нягледзячы на факт найму людзей для працы на ўласнай зямлі і лепшае матэрыяльнае становішча паны лічыліся даволі працавітымі людзьмі. Гэта не супадала з меркаваннем «ўсходнікаў», сярод якіх прапагандавалася негатывнае стаўленне да парадкаў у Заходняй Беларусі: «І вот такая агітацыя была. Яны ж можа гэта не нада... Прыдумаць: «Вы, во, нашаму салдату, вушы адрэзалі!» Ну так настраівалі людзей, каб людзі былі проціў гэтага» (Е.А. Казанок). Рэспандэнты лічылі асаднікаў панамі. Падставай для гэтага было лепшае, у параўнанні з сялянамі, матэрыяльнае становішча, наяўнасць ў асаднікаў ўласнай зямлі. Землі атрымалі ветэраны Войска Польскага і дзеячы ІІ Рэчы Паспалітай. Рэспандэнтамі быў узгаданы пан, які, па меркаванні сялянаў, быў дэпутатам Сейма ў Вільні: «Дажэ рашкаўскі пан, што быў, ён гэта ў Вільнюсе, там як цяпер, дэпутаты, у нас, у Мінску сядзяць, так ён гэта, так і засядаў» (Е.А. Казанок).

Нягледзячы на нейтральнае стаўленне да паноў з боку рэспандэнтаў Заходняй Беларусі ўзгадваецца распаўсюджаны сюжэт, у якім перад прыходам Саветаў паны прадавалі зямлю сялянам, а тыя, у сваю чаргу, не ведалі аб хуткай змене ўлады і ўсталюванні калгасаў: «Яны зналі, яны прадавалі. Ён пан, у Рашкаўцы, усю зямлю, прадаў, а людзі не зналі ж, што гэдка. І пакуплялі на хутары. Дажэ павынасіліся ўсе дамы паставілі ў Рашкаўцы. А ўжо ж, пасля вайны... хадзілі яшчэ на танцы ўсё, па хутары. Ну а тады ж, у калхоз сцягнулі» (Е.А. Казанок).

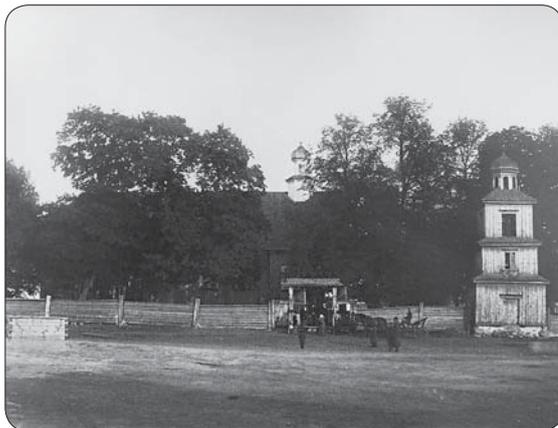
У наратывах жыхароў Докшыцкай гміны сустракаюцца апаведы пра яўрэяў. Докшыцы, як і большасць беларускіх мястэчак, мелі ў сваім складзе дастаткова вялікую колькасць

прадстаўнікоў гэтай этнічнай групы. З даўніх часоў у Докшыцах праводзіўся свой кірмаш, на які з'язджаліся сяляне з ваколіцаў. Гандлю спрыяла знаходжанне мястэчка на скрыжаванні дарог, што вялі да Полацка, Глыбокага, Барысава, Мінска, Вільні і інш. І яўрэі актыўна займаліся гандлем: «А яшчэ еўрэйскія ж магазіны былі два... Што хочаш пакулай! А еўрэі ў долг давалі, ты ўсё раўно аддаш, у долг што хочаш бяры, ён тока запішыць, што ты должан, і ўсё аддаваў» (За першымі саветамі: польска-беларускае памежжа 1939 – 1941 гг. у вусных успамінах жыхароў Беларусі. – Мінск, 2019).

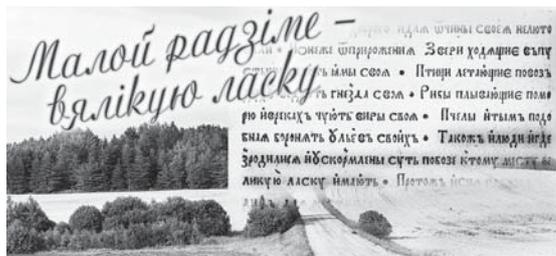
Падобныя ўспаміны фіксуюцца ў жыхароў вёсак даволі часта. Гэта абумоўлена тым, што традыцыйна асноўным гаспадарчым заняткам сялянаў было земляробства, а яўрэям давяралі тавар для гандлю, ці наадварот, збывалі ў яўрэйскія крамы па дамовах: «А да дзеда прыехаў этат, яўрэі. Ну па нейкіх там дагаворах, яны ж заключалі дагаворы, вот, яўрэі, яны перакуплівалі, тады дзе-та прадавалі. Каб ужо дзед не сядзеў кожды раз на этам самам» (Я.Д. Касцюк).

Цікавым фактам, зафіксаваным аўтарам гэтага артыкула, з'яўляецца прыклад самастойнага вырабу сялянамі магільных помнікаў: «На гэных. Тады ўжо на тых харанілі. І ў Камайску ёсць такі. Дык вот, а папа ўжо рабіў на маіх братах, яны маладзенькія памерлі, дык яны што скаваны з жалеза, сам скаваў, а цэмент прыйшоўсе зямлянцэ. А вот як яны рабілі (прадзед помнікі), што яны туды набілі, ці што, но ты прадстаўляеш, што яны до сённяш, з 33-га года» (Я.Д. Касцюк). У параўнанні з помнікамі, што ўсталёўвалі паны, помнікі сялянаў вырабляліся з цэменту. Паны ставілі гранітныя помнікі, а некаторыя маглі дазволіць пабудоваць склеп: «Тут жа ў нас маладая панна памерла да вайны. Яна памерла, яе ўсе паважалі. Ну, магілька ёсць магілька. Вось мама казала, глядзі, каб на магільке ніколі не аліядку не з'ела. Не патаму што там эці самыя, штоб паважалі. Сказалі, нельзя і ўсё. Нельзя значыць нельзя. Так там жа её памятник зцягнулі» (Я.Д. Касцюк).

Вусныя ўспаміны жыхароў Докшыцкага раёна сведчаць, што тут не існавала сваража стаўлення да прадстаўнікоў іншых веравызнанняў. У саміх Докшыцах былі синагога, мячэць, две царквы і касцёл. І на сённяшні дзень не існуе перашкодаў у выглядзе падзелу на «ўсходнікаў» і «заходнікаў».

Касцёл Найсв. Тройцы. Здымак Юзафа Барэці, 1894 г.

З хутароў — у Слабоду, якая стала Аляксандраўкай

Працягваю падарожніца па Шчадрынскім сельсавеце Жлобінскага раёна, дзе ў XIX — пачатку XX стагоддзя кампактна сяліліся этнічныя рускія — нашчадкі старавераў. Яны заснавалі тут паселішчы Скарына, Зарэчча, Салотцін, іншыя. Да іх ліку належыць і вёска Аляксандраўка. Каб дабрацца да яе, трэба выехаць са Жлобіна і не даязджаючы колькі соцень метраў да аграгарадка Шчадрын, збочыць з асфальтаванай дарогі на прасёлкавую і праехаць па ёй праз лес і паміж палёў яшчэ сем з лішнім кіламетраў. Выпадак падарыў мне спадарожніка, які, як аказалася, вяртаўся са Шчадрына якраз у Аляксандраўку, дзе ён стала жыве. Гэта быў Мікалай Панкрацэвіч (не Пакратавіч! — М.Ш.) Сухоцкі, чалавек ужо не малады, але яшчэ ў самай сіле.

— А што Вы рабілі ў Шчадрыне? — спытаўся ў свайго новага знаёмага.

— Дык я працую там на ферме, а зараз вяртаюся з працы. Некалі і ў нашай вёсцы была ферма, але яе даўно закрылі. Няма каму ўжо працаваць. Сёння ў вёсцы пастаянна жыву толькі я адзін. Старыя памерлі, а маладзейшыя перабраліся ў Бабруйск, Жлобін, іншыя гарады. Напэўна, ім там лепей. А мне — дык на малой радзіме добра: ціха, спакойна, сам сабе гаспадар.

— Ці не цяжка кожны дзень дабрацца ў Шчадрын і назад, асабліва зімой?

— Звыкся ўжо. Сяду на свой ровар — і паволі кручу педалі.

— Кажце, адзін у вёсцы. А не страшна па начах?

— Дык гэта толькі зімой, а на лета ў вёску прыязджаюць пажыць у баць-

коўскіх дамах мае былыя аднавяскоўцы.

Так за размовай мы даехалі да Аляксандраўкі. Здалёк вёску і не заўважыш, яна ўлетку патане ў зеляніне. Каля брамкі аднаго з дамоў прыкмецілі жанчыну.

— Гэта Вера Фёдараўна Маісева, — сказаў Мікалай Панкрацэвіч. — Яна якраз з тых «дачнікаў», якія на лета прыязджаюць з горада на бацькоўскія падворкі. А так яна жыве ў Бабруйску.

Жанчына аказалася адкрытым і ветлівым чалавекам і ахвотна далучылася да нашай размовы. Высветлілася, што Вера Фёдараўна (у дзявоцтве Русакова) пераехала ў горад яшчэ ў 1970-я, пасля заканчэння школы. Дарэчы, сярэдняй школы ў Аляксандраўцы ніколі не было. Вучыцца мясцовыя дзеці бегалі ў суседнюю вёску — Новую Мар'еўку (між іншым, таксама стараверскае паселішча).

Тут самы час нагадаць нашым чытачам, хто такія стараверы. Гэта — праваслаўныя, якія не прынялі рэформу Рускай Царквы ў XVII стагоддзі і засталіся вернымі старым абрадам. Многія з іх сем'ямі і цэлымі вёскамі падаліся ў эміграцыю. Як расказалі мае суседнікі, іх продкі спачатку знайшлі сабе прытулак у Прыбалтыцы. І толькі ў XIX стагоддзі, а хто і пазней, перабраліся на тэрыторыю сучаснага Жлобінскага раёна. Спачатку яны сяліліся на хутарах. А ў 1920-х гадах, пад уплывам новага жыцця, хутаранцы з'ехаліся ў адно месца. У 1931 годзе ў Аляксандраўцы быў арганізаваны калгас «Слава». Потым вёска была ў складзе кал-

гаса імя К.Я. Варашылава з цэнтрам у Шчадрыне, сёння — сельгаспрадпрыемства «Шчадрынскае». У гады Вялікай Айчыннай вайны 8 жыхароў Аляксандраўкі загінулі ці прапалі без вестак на франтах. Іх імёны пазначаны ў раённай кнізе «Памяць»: Іван Баравікоў, Цімафей Баравікоў, Аляксандр Бобрык, Ананій Лапукін, Ціхан Маісеў, Екіпсім Хлебашапаў, Фёдар Сухоцкі, Лявон Русакоў.

— У гады майго дзяцінства і юнацтва, у 1960-я і пачатку 1970-х гадоў, — успамінае Вера Фёдараўна, — у нашай вёсцы было ўсяго хатаў 30. Але жылі мы весела, дружна. Асабліва вёска ажывала на нашае царкоўнае прастольнае свята — дзень Святой Тройцы. Духоўныя традыцыі ў нас, нягледзячы на дзесяцігоддзі панавання дзяржаўнага атеізму, трымаліся моцна. Была ў вёсцы і царква (да нашых дзён не захавалася, спалілі ўлады). Нават на бытавым узроўні ўсё было строга. Так, дзяўчаты і хлопцы да вячання прытрымліваліся ўсталяваных стагоддзямі адносінаў паміж маладымі людзьмі. У кожнай хаце быў кут для малітвы. Такі кут і сёння ёсць у маёй бацькоўскай хаце. Праўда, старажытныя абразы, крыж і Псалтыр я забіраю з сабой, калі на зіму вяртаюся ў Бабруйск.

А яшчэ ў размове з М. Сухоцкім і В. Маісеевай я даведаўся, што доўгі час іх вёска называлася Слабадой. Але ў сярэдзіне 1960-х гадоў яе перайменавалі ў Аляксандраўку. Так звалі аднаго з хутаранцаў.

*Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца, г. Жлобін
Фота аўтара*

Валеўскім дзіцячым садкам — сярэдняй школай, Навагрудскім раённым цэнтрам рамёстваў і храмам Святых апосталаў Пятра і Паўла аграгарадка Валеўка рэалізуецца праект «Ад зямнога да нябеснага». Мэта праекта — адраджэнне духоўнай культуры продкаў, знаёмства моладзі з культурнай і матэрыяльнай спадчынай краю, выхаванне любові і павагі да нацыянальнай культуры, духоўна-асветніцкая дзейнасць.

Праект пачаў рэалізоўвацца сёлетэ ў ліпені, калі храм Святых апосталаў Пятра і Паўла, унікальны помнік гісторыі і культуры Беларусі, адзначыў сваё 335-годдзе. Вучні пад кіраўніцтвам настаўнікаў школы збіралі вышываныя ручнікі, арнаменты сваёй мясцовасці, якімі ўпрыгожылі храм да прастольнага свята, якое святкавалася 12 ліпеня.

Супрацоўнікі Цэнтра рамёстваў прапанавалі жыхарам Валеўкі выстаўку работ майстроў-умельцаў Алены і Аляксандра Піразевых, а таксама правалі для моладзі майстар-клас па пляценні паясоў. У гэты час працаваў кірмаш народных рамёстваў. Наступным крокам праекта стала свята Успення Найсвятой Багародзіцы. На гэты раз дзеці ўпрыгожылі храм жытнімі каласамі і кветкамі, а ўсіх, хто прыйшоў у храм на богаслужэнне, чакала выстава «Творение женских рук прекрасных...», дзе былі прадстаўлены тканяныя радзіошкі, ручнікі, вырабы з саломкі. Дырэктар Цэнтра рамёстваў Наталля Клімко расказала, колькі любові і працы патрэбна было ўкласці жанчынам у свае вырабы, а старэйшае пакаленне, з поўнымі вачыма слёз, успамінала сваіх матуляў і бабуляў. Пад час майстар-класа моладзь навучылася вырабляць з саломкі анёлаў.

Напярэдадні навучальнага года дзеці памаліліся пад час царкоўнай службы і прычасціліся. Дадаму кожны з іх прынес уласнаручна зробленага садамянага анёла.

У праекце прымаюць удзел цэлыя сем'і, якія не толькі наведваюць богаслужэнні, але і вучацца народным промыслам, а храм становіцца цэнтрам духоўнасці і культуры не толькі для жыхароў Валеўкі.

*Тамара СУРАТА,
настаўнік гісторыі Валеўскага д/с-СШ Навагрудскага раёна
(Паводле навагрудскай газеты «Новае жыццё»)*

Мікалай Сухоцкі на парозе бацькоўскага дома

Вера Маісева кажа, што няма стачнай вады, чым з калодзежа роднай вёскі

Гісторыя аднаго храма ў Мёрах

У Беларусі захавалася шмат помнікаў архітэктуры. Значную частку складаюць помнікі культурнай архітэктуры: цэрквы, касцёлы, сінагогі... Яны ўвасабляюць адбіткі розных эпох і падзеяў, нагадваюць беларусам пра тое, што мы вельмі талерантны ў рэлігійным аспекце народ, заўжды паважалі права кожнага чалавека на свабоду веравызнання. Вядома, далёка не ўсе помнікі культурнай архітэктуры захаваліся – напрыклад, амаль не засталася ў Беларусі татарскіх мячэцяў, раней іх існавала значна больш. Працягваем збіраць інфармацыю і пра захаваныя, і пра знішчаныя хадом гісторыі помнікі. А ці шмат ведаем мы пра гісторыю храмаў, рэлігійнае жыццё іх вернікаў? Насамрэч, калі браць у агульным аб'ёме – вельмі мала. Адны храмы маюць пра сябе цэлыя тамы збораў, іншыя – пару радкоў у энцыклапедыі ці раённай газеце. І нават тыя помнікі, пра якія напісана шмат, часта маюць стракатую тканку летапісу, бо матэрыялы гэтыя раскіданыя па выданнях, што пабачылі свет у розныя часы, у розных краінах. Праца па зборы і сістэматызацыі гісторыі храмаў і жыцця прыходаў, парафіяў, юрэйскіх і татарскіх рэлігійных абшчынаў, па выданні на іх грунце кніг, брашураў, паштовак, буклетаў і іншай друкаванай прадукцыі, безумоўна, з'яўляецца важнай і патрэбнай. Варта звяртаць увагу на тых краязнаўцаў, якія падмаюць гэты пласт нашай спадчыны. Нельга абмінуць увагай асобу краязнаўцы Вітольда Ермалёнка, настаўніка з Мёраў, сябра рэдкалегіі «Краязнаўчай газеты». Нядаўна ён выдаў кнігу «Святыня над возерам: гісторыя Мёрскага рымска-каталіцкага касцёла ў імя Унебайзьяцка Найсвяцейшай Дзевы Марыі і Св. біскупа-мучаніка Язафата Кунцэвіча ад старажытнасці да сучаснасці». Назва звязаная з тым, што храм стаіць на беразе возера, хвалі якога памятаюць як адлюстраванне драўлянага, так і мураванага храма.

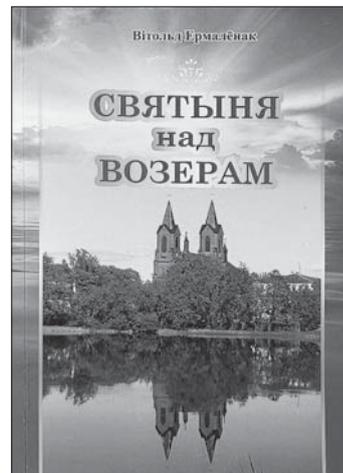
дзеныя, фотаздымкамі і іншым. Праз гэты ўнёсак ўзбагацілася адначасова і агульнабеларуская скарбонка ведаў пра помнікі культурнай архітэктуры нашай краіны.

На першай старонцы вокладкі змешчаны сучасны фотаздымак Мёрскага касцёла. Непаўторны каларыт гэтага фотаздымка ў тым, што вежы касцёла адбіваюцца ў люстры возера. Фонам вокладкі з'яўляецца выява азёрнай паверхні, над якой плывуць прасвечаныя сонейкам аблокі. Гэты фон цалкам запаўняе адваротны бок вокладкі.

Кніга выйшла сёлета з мінскай друкарні ТАА «Капітал Принт» накладам у 100 асобнікаў. Выданне мае 262 старонкі і вельмі багата ілюстраванае. Сярод ілюстрацыяў – выявы сучаснага і старажытнага касцёлаў, іх інтэр'ераў, арыгінальных літургічных прадметаў, дакументаў і кніг, фотаздымкі святароў і парафіянаў і іншыя. Можна пабачыць і згадана вышэй турэцкую літаўру, набытую В. Ермалёнкам на ўласныя сродкі ў прыватнай асобе (цяпер захоўваецца ў музейным аб'яднанні Мёрскай СШ № 3).

Парафія – гэта не проста супольнасць вернікаў касцёла, але адзінства духу і малітвы, адзінства жыцця і лёсу, дзе кожны прыкладае намаганні да агульнага дабрабыту і дасягнення ідэала пабожнага жыцця. Мёрская парафія шмат зрабіла і працягвае рабіць дзеля гэтага ідэала, але вынік залежыць ад штодзённай несупыннай працы і паслянага ўдзелу кожнага.

Складовыя элементы кнігі, а іх 34, знітаваныя адзінай ідэяй аўтара. Сярод усяго чытач можа даведацца пра гісторыю будаўніцтва мураванага храма, гісторыю яго званой і аргана – галасоў святыні, што непарыўна суправаджаюць усе важныя падзеі ў жыцці парафіі ды пра багата якія іншыя акалічнасці. Бягартыі ксяндзоў, змешчаныя тут, складаюць вельмі важную частку кнігі. Па-першае, праз іх адкрываецца жыццё касцё-

ла, а па-другое, прыклад служэння і працы святароў выступае прыкладам для кожнага хрысціянна, які можа стаць для кагосьці натхненнем на душпастарскае служэнне, адкрыць Божае пакліканне.

Выданне будзе карысным не толькі для вернікаў Мёрскага касцёла, каталікоў іншых парафіяў, навукоўцаў, але і для краязнаўцаў, турыстаў і ўсіх, хто цікавіцца мінуўшчынай і сучаснасцю Мёршчыны, Беларусі, яе духоўнай спадчынай.

Багаты спіс крыніцаў і літаратуры сведчыць пра аб'ём працы, здзейсненай аўтарам, пра яе грунтоўнасць. «Святыня над возерам» надрукаваная на асабістым сродкі В. Ермалёнка і прысвечаная памяці яго маці Барбары Адамаўны (1925 – 2019). Гэта добры напамін аб добрым чалавеку. Аўтару ж зычы м жыць Божай ласкай, заўжды захоўваць моц веры і натхненне, а таксама выпусціць друці наклад гэтай кнігі, якая стала добрым апірышчам і дапаможнікам у працягу працы па стварэнні як больш поўнай гісторыі Мёрскага касцёла, так і папоўніла фонд набыткаў краязнаўцаў краіны.

Ігар КАНДРАТОВІЧ,
жыхар г. Мёры

«Святыня над возерам» – гэта першае за ўсе часы грунтоўна сістэматызаванае духоўна-асветнае выданне, прысвечанае мясцоваму касцёлу. Кніга ўвабрала ў сябе звесткі не толькі пра мураваны касцёл пачатку ХХ ст. з чырвонай цэглы, да якога прывыклі жыхары раёна і турысты, якія лічаць яго выдатным здабыткам гісторыі і духоўнасці, але і пра яго папярэдніка – драўляны касцёл, пабудаваны яшчэ ў XVII ст. Пра старадаўні храм, які, на жаль, не захаваўся да нашага часу, мы ведаем мала, але і тыя вельмі сціплыя звесткі, рупліва сабраныя з розных архіўных крыніцаў, маюць для нас вялікае значэнне, як і рачавыя памяткі з яго інтэр'ераў, сярод якіх – турэцкая

літаўра XVII ст., што нагадвае пра слаўную перамогу нашых продкаў у бітве пад Венай, дзе хрысціянскі свет быў ураставаны ад турэцкай навалы. Асноўная частка кнігі прысвечаная гісторыі сучаснай святыні, збудаванай у неагатычным стылі, асвятленню біяграфіяў яе святароў, жыцця парафіі. Хоць аўтар і не прэтэндуе на поўную завершанасць тамы і ўсеахопнасць, але ім зроблены неацэнны ўнёсак у супольную скарбонку ведаў пра Мёрскі касцёл, яго святароў і парафію, якія надалей будуць пашырацца і паўняцца новымі матэрыяламі і рэчавымі сведчаннямі – архіўнымі дадзенымі, прадметамі, што належалі касцёлу ў розныя часы і могуць быць выпадкова зной-

Першапачатковы выгляд мёрскай святыні XVII ст. Малюнак Наталлі Анецька

Касцёл у XVIII – XIX стст. Малюнак Наталлі Анецька

Ахвяраванні «цэгелкі» на будаўніцтва касцёла ў Мёрах

Прапановы да праекта Дзяржаўнай праграмы па развіцці краязнаўства ва ўзаемасувязі з навукай

Гэта адзіны шлях кожнай навукі: піць ваду не толькі з крана (з кніг), не толькі дыстыляваную са шклянкі, але і заўсёды ісці да крыніц, якія б'юць з роднага берага недзе пад тваёй хатай.

У. Караткевіч

Тлумачальная запіска

Абгрунтаванне

Беларуская гуманітарыстыка саспела для арганізацыі сістэмнай праграмы па краязнаўстве.

Першыя захады па вивучэнні рэгіёнаў адносяцца да першай паловы XIX ст. У прыватнасці яны звязаны з дзейнасцю філататаў і філарэтаў, польскіх фалькларыстаў наогул. Неўзабаве вивучэнне краю пашырыцца за кошт расійскіх даследчыкаў, нярэдка таксама беларускага паходжання. Хаця на гэтым этапе існавалі канцэптуальныя луннасці беларускага народа з расійскім, у выніку атрымалася доказная база аўтэнтычнасці нашага народа, база, якая стала падмуркам беларушчыны. Такім чынам, краязнаўства з'яўляецца краевугольным цагляным ва ўзвядзенні Беларускага Дому.

Усплёск рэгіянальных даследаванняў наіраўцаў у 1920-я гг. Прычым па абодва бакі савецка-польскай мяжы. Аднак у 1920-х гг. пачаўся наступ на беларушчыну. Пацярпела краязнаўства ў першую чаргу.

Пасляваенны час не быў адзначаны. З аднаго боку, дэкаларавалася: «мой адрес не дом і не ўліца, мой адрес Советский Союз». З іншага боку, рэгіянальны даследаванні працягвалі ажыццяўляцца – дзякуючы, галоўным чынам, энтузіястам (перадусім настаўнікам-гуманітарам). Былі выпадкі звышпашпартнага прыкладу таму арганізацыя Алесем Белазом этнаграфічнага музея ў Гудзевічах.

У 1990-я гг. пачаўся новы ўздым краязнаўчага руху. Ён атрымаў значную падтрымку дзяржавы. З яе боку назіраюцца спробы арганізаваць сістэмнае краязнаўчую палітыку. Найбольш значнымі вынікамі сталі:

- Праект раённых кніг «Памяць». Ён паспяхова выканаў сваю функцыю, але маральна састарэў, з пазіцыяў сённяшняга дня выглядае занята аморфным, да таго ж няпоўным. Патрэбна новая серыя выданняў.

- Акцыя «Беларусь помніць».
- Густая сетка краязнаўчых ці / і этнаграфічных музеяў (як асобных устаноў, так і далучаных да школ або клубу).
- Шматлікія краязнаўчыя сайты.

- Вынікі працы многіх і многіх краязнаўцаў-энтузіястаў (назавем найбольш вядомых: Сяргей Чыгрын – Слонім, Ігар Пракаповіч – Паставы, бацька і сын Бензерука – Жабінка). У кожным раёне іх па некалькі.

- Літаратурна-мастацкія зборнікі па кожным раёне.

- Развіццё літаратурнага краязнаўства: Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт, напрыклад, меў свой навуцальны курс, выданні, ладзіў мерапрыемствы;

- А. Мальдзіс склаў энцыклапедычны даведнік літаратуры па рэгіёнах;
- На месцах літаратурнае краязнаўства развіваюць у бібліятэках і клубах і інш.

- Рэгіянальныя канферэнцыі, якія мясцовымі ўладамі ладзіцца сумесна з НАН Беларусі. Толькі ў 2018 г. праведзеныя:

- Распубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Іванаўскія чытанні – 2018» у рамках XXV Дня беларускага пісьменства, які праходзіў у г. Іванава Брэсцкай вобласці (1 – 2 верасня);
- Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Шклоў і яго наваколлі ў гісторыі Беларусі» (г. Шклоў, 20 – 21 кавіка 2018 г.);
- VIII міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Гальшанскія чытанні». «Ашмяншчына – паўсядзённае жыццё жыхароў краю Х – XX стст.» (г. Ашмяны, 18 мая 2018 г.);
- Навукова-практычная канферэнцыя «Гісторыка-культурная спадчына

Дзятлаўшчыны (да 520-годдзя горада)» (г. Дзятлава, 14 верасня 2018 г.);

- Навукова-практычная канферэнцыя «Беларусь, Клецкі край і Эдвард Вайніловіч» (г. Клецк, 21 верасня 2018 г.).

Акрамя таго, за апошнія гады 10 падобных мерапрыемстваў праводзіліся ў многіх іншых раёнцэнтрах Беларусі: Баранавічы, Навагрудак, Капыль, Паставы, Сморгонь...

Такім чынам, назіраецца відавочная саспеласць у сістэматызацыі краязнаўчага руху шляхам заснавання дзяржаўнай праграмы. Фактычна застаецца толькі прывесці наяўную інфармацыю ў парадак і запойніць прагалы.

Іх у многім дапамагае ліквідаваць гуманітарная навука. Балазе амаль за тры дзясяткі гадоў незалежнасці філалагі, культуролагі, мастацтвазнаўцы, гісторыкі стварылі цэлую атлантыду. Яна застаецца малавядомай для шырокіх масаў. Яе трэба папулярызаваць. Краязнаўства – гэта асноўны шлях.

Якім чынам гэта можна ажыццявіць? Разглядзім, што, каму і як трэба рабіць у гэтых мэты і задках.

Мэта – стварэнне канцэптуальнай духоўна-матэрыяльнай і чалавечай базы – асновы для развіцця патрыятызму, любові да роднага краю ў яго шырокім і вузкарэгіянальным абліччы.

Задачы:

- выпрацоўка механізму краязнаўчых даследаванняў з ахопам усёй Беларусі;
- далучэнне шырокага кола людзей да краязнаўства (як у якасці актыўных удзельнікаў – выканаўцаў, так і ў якасці пасіўных – чытачоў, глядачоў, слухачоў);
- фарміраванне сістэматызаванага корпусу выданняў па кожным мікрарэгіёне;
- сістэматызацыя матэрыяльных артэфактаў па кожным мікрарэгіёне.

Працягласць праграмы – 5 гадоў.

Адказная ўстанова – Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Кіраўнік – дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы І.В. Саверчанка.

Намеснікі кіраўніка – літаратуразнавец, фалькларыст, гісторык, географ / біёлаг.

Каардынацыйны савет праграмы павінны склацца прадстаўнікі:

- Інстытута мовазнаўства НАН Беларусі;
- Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі;
- Інстытута гісторыі НАН Беларусі;
- Інстытута біялогіі (ці да т.п.);
- Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусі;
- Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусі;
- Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусі;
- абласных выканкамаў.

Змест

Важна прадставіць самую розныя старонкі кожнага краю. Структуруем для разумення і пастаноўкі задачай.

1. На пачатку было слова: літаратурнае краязнаўства:

- рэпрэзентаваць фальклор: вывяці і сістэматызаваць матэрыял па сваёй мясцовасці. Сабраць – што яшчэ можна;
- напісаць гісторыю аўтарскага слова: мастацкага, журналісцкага. Улічваюцца як ураджэнцы, так і тыя, хто тут быў;
- скласці дзялектны слоўнік;
- сабраць мікраталонімы;
- занатаваць мянушкі жыхароў.

2. Ландшафт і прырода: даць апісанне ў гістарычнай рэсперектыве.

Якія лясы, хто і калі вадзіў? Якія глебы? Што вырошчвалі і елі? Якія шляхі і дарогі праходзілі і цяпер ёсць?

3. Гісторыя.

Упісаць гісторыю мікрарэгіёну ў беларускі і нават сусветны кантэкст:

- палітыка;
- дэмаграфія (разам з некрапалістыкай);
- эканоміка;
- культура і адукацыя;
- гісторыя ўстановаў (школы, калгаса, прадрываў);
- лёсы людзей, сацыяльных ці нацыянальных групаў (яўрэй, настаўніцтва, святароў, рэпрэсаваных і інш.).

Павінна быць больш канкрэтыкі, людзей, штодзённасці. Усё гэта прадставіць вялікай колькасцю здымкаў. Пажаданыя пошукі ў архівах.

Структура лакалізацыйнай

Найперш трэба вызначыць мікрарэгіёны. Дзяленне на актуальныя раёны не падвыдзе. Згубіцца чалавек і падзейная канкрэтыка. Таму варта засяродзіць увагу на большых населеных пунктах кожнага раёна. Звычайна вакол іх круціцца жыццё меншых паселішчаў.

Тым не менш, першапачатковы падзел (у сілу нашай адміністрацыйнай рэчаіснасці) робіцца па раёнах. Іх у Беларусі 118, плюс гарадскія раёны, бо яны ўключаюць не толькі горад, але і паглынутыя вёскі.

Прызначаецца адзін адказны на раён. Ні ў якім разе справу не даваць на водкуп аддзелу ідэалогіі – фармалізуецца. Іх можна, а таксама ячэйкі БРСМ і РГА «Белая Русь» прыцягваць абавязкова, але толькі ў якасці памагатаў.

Далей кожны раён драбніцца на мікрарэгіёны, якія і трэба сістэмна прадставіць (гэта можа быць бліжэй да адміністрацыйнага дзялення на воласці ў часы Расійскай імперыі). Іх можа быць ад 2-х (як, напрыклад, у Ганцавіцкім раёне) да некалькіх.

Каардынацыйным цэнтрам стаць можа (у парадку ўз'явання):

- краязнаўчы музей;
- школа;
- клуб.

Але ў любым выпадку справа не можа быць заключаная толькі ў адной установе, абмежаваная толькі яе супрацоўнікамі. Часцей за ўсё гэта будзе нейкая школа – найбольшая колькасца.

Хто чым будзе займацца

Філагалічны блок: настаўнікі мовы і літаратуры, культуротнікі (фальклор), настаўнік геаграфіі можа памагчы ў зборы тапонімаў.

Ландшафт і прырода: настаўнікі геаграфіі, біялогіі і хіміі; дапамога – ад лясніцтваў.

Гістарычны блок: настаўнікі гісторыі і геаграфіі, работнікі музеяў (у тым ліку прышкольных), аматары (такіх усюды шмат).

Да працы шчыльна далучаюцца вучні. Падключыць БРСМ і РГА «Белая Русь», іншыя грамадскія арганізацыі.

Абавязкова прымаваць людзей да кожнай часткі зместу, да кожнага ўчастка працы:

- прызначыць адказнага,
- яго памочнікаў-выканаўцаў «штатных»;
- «пазаштатных» – ахвотных энтузіястаў.

Этапы

1) Стварэнне структуры і правядзенне цэнтральнага арганізацыйнага схода і сходаў на месцах. Час – 3 месяцы.

Складаецца каардынацыйны савет (па чалавеку ад вышэйпералічаных ведамстваў і устаноў). На месцах – па каардынацыйнаму ад раёна і ад мікрарэгіёнаў. Звычайна гэта будуць супрацоўнікі аддзелаў культуры.

2) Падзел на мікрарэгіёны (праводзіцца на раённым узроўні). Час – 3 месяцы.

Ажыццяўляецца шляхам лакалізацыі мясцовасцяў з аднароднай гісторыяй і культурай. Будзе прыкладна адпавядаць падзелу на воласці (у час Расійскай ім-

перыі) або гміны (датычыцца Заходняй Беларусі ў міжваенны час).

Фарміруюцца калектывы – згодна з вышэйакрэсленым зместам. Галоўным чынам – з ліку настаўнікаў, работнікаў культуры, энтузіястаў.

3) Стварэнне комплексу метадычнай літаратуры. Арганізацыя каардынацыйна-навуковага савета. Час – 1 год (паралельна з 1-2 і 4-м этапамі):

- распрацоўка канцэпцыі (на аснове нашай часткі «Змест» – гл. вышэй);
- сістэматызацыя наяўнай літаратуры;
- вызначэнне і стварэнне неабходных метадычак з адказамі на пытанні, дзе і як шукаць матэрыял, як структураваць і пісаць нарысы.

4) Сістэматызацыя наяўных напрацовак па мікрарэгіёнах. Праводзіцца калектывам на месцах. Час – 0,5 года.

5) Збор матэрыялу. Час – да 2-х гадоў.

6) Стварэнне аб'яўляючых нарысаў (з паралельнай публікацыяй у розных выданнях). Час – да 2-х гадоў.

7) Выданне кніг з сістэматызавана прадстаўленым нарысамі. Час – у канцы або пасля праграмы.

Стварыць метадычную літаратуру

Трэба наогул даць метадыку пошуку (матэрыялу вусных крыніцаў, у архівах, у бібліятэках, у севіе). Пад кожны блок патрэбна напісаць і выдаць комплекс.

У ім павінна прысутнічаць:

- структура краязнаўчай работы: распісаць, што і як рабіць кожнаму;
- прывесці асноўныя дапаможнікі: агульныя («Памяць»), распрацоўка В. Лемякоўвай па тапаніміцы і інш.) і вузкарэгіянальныя (іх таксама існуе нямаля);
- назваць архівы і канкрэтныя фонды, літаратуру; што і дзе шукаць.

Арганізаваць магчымыя кансультаванні са спецыялістамі рознага профілю.

Вынік

Публікацыі:

- мясцовыя СМІ;
- «Краязнаўчая газета»;
- выданні раённых бібліятэк;
- альманах (стварыць для публікацыі лепшага);

- у ідэале як падвыздзены пэўны вынік – сістэматызаваны выданні (храналагічна-тэматычна ўпарадкаваныя);
- сайты (храналагічна-тэматычна ўпарадкаваныя).

Форумы:

- канферэнцыі, што ладзіць НАН Беларусі;
- мясцовыя чытанні (праводзіць рэгулярна);
- архіўныя пошукі;
- унутрышкольныя і высковыя / месцаковыя мерапрыемствы;
- разнастайныя конкурсы (ад мясцовых да міжнародных).

Музеі:

- папаўненне фондаў;
- павышэнне цікавасці да ўстановаў.

Сродкі

Праграма не запатрабуе вялікіх укладанняў. Праца ў асноўным будзе вясціся ў рамках працоўных абавязкаў выканаўцаў. Некаторыя выдаткі ўсё ж неабходныя на:

- напісанне метадычак;
- стварэнне сайтаў;
- друк;
- архіўныя пошукі;
- арганізацыю форумаў;
- правядзенне конкурсаў;
- дадатковае заахвочванне выканаўцаў і інш.

У кожным выпадку падыход асобны, з вивучэннем наяўных на той момант сродкаў.

Сацыяльнае значэнне:

- умацоўваецца манатлінасць рэгіёну;
- умацоўваецца дзяржаўнасць краіны;
- павышаецца патрыятызм праз каталізацыю інтарэсу да роднага краю (асабліва ў тых, хто яго пакінуў);
- раскрываецца турыстычны патэнцыял рэгіёнаў;
- гальванізацыя творчай праца настаўнікаў, асабліва настаўнікаў мовы і літаратуры, гісторыі, геаграфіі, сусветнай мастацкай культуры, біялогіі;
- узнікне штуршок для духоўнага і інтэлектуальнага развіцця (перадусім маладога пакалення);
- прывічэліваюцца першыя навыкі творчай працы вучням;
- падтрымліваюцца краязнаўцы з кожнага канкрэтнага куточка і інш.

Наш календар

Шыманойскі Аляксандр Нічыпаравіч (1850, Светлагорскі р-н – 1918), этнограф, фалькларыст, аўтар зборніка «Мінская губерня і яе народная творчасць у сувязі з апісаннем народных свят і абрадаў», дзе сабраны каштоўны матэрыял па беларускай фалькларыстыцы і этнаграфіі, – 170 гадоў з дня нараджэння

Аляксандр Шыманойскі – этнограф з Чэрніна

Аляксандр Нічыпаравіч Шыманойскі (1850 – 1918) нарадзіўся 31 жніўня 1850 г. у сяле Чэрнін Чэрнінскай воласці Бабруйскага павета Мінскай губерні (цяпер Светлагорскі раён Гомельскай вобласці). Ён аўтар рукапіснага зборніка «Мінская губерня і яе народная творчасць у сувязі з апісаннем народных свят і абрадаў» (1898, руск. м.) і кнігі «1799 – 1899. А.С. Пушкін. Аб знаходжанні яго ў Кішыніўе ў сувязі з папярэднім і наступным жыццём» (Кішыніў, 1900; руск. м.).

А. Шыманойскі з’явіўся на свет ў сям’і святара мясцовай праваслаўнай царквы Нічыпара Фёдаравіча і яго жонкі Кацярыны Андрэеўны. Шыманойскія – старадаўні беларускі шляхецкі род, які карыстаўся гербам «Юнак». У выніку падзеяў Рэчы Паспалітай і ўключэння ў 1793 г. тэрыторыі Менскага ваяводства ў склад Расійскай імперыі новы ўлад правялі гэтак званыя «разборцы шляхты». Кожны беларускі шляхціц павінен быў дакументальна пацвердзіць сваё паходжанне. У выніку такога «разбору» чэрнінскія Шыманойскія былі пазбаўленыя свайго высокага звання. Бацькі А. Шыманойскага былі адукаванымі людзьмі, высакароднае выхаванне яны імкнуліся даць і свайму сыну. Пачатковую адукацыю Аляксандр атрымаў у Чэрнінскім народным вучылішчы, дзе на той час займаліся дзеці з 14-і навакольных вёсак, потым скончыў Мазырскую мужчынскую поўную гімназію.

Адметнай падзеяй у жыцці А. Шыманойскага стала паступленне ў 1870 г. на гісторыка-філалагічны факультэт самага прэстыжнага ў Расійскай імперыі Санкт-Пецярбургскага імператарскага ўніверсітэта. Там ён атрымаў спецыяльнасць філалага, выкладчыка рускай мовы і славеснасці.

У часы навучання ў гімназіі, а потым ва ўніверсітэце Шыманойскі захапіўся творчасцю рускага паэта А. Пушкіна, даканала вучуцаў яго творы. У нашага земляка была запаветная мара пабываць у месцах, дзе жыў вялікі паэт. Таму ў 1874 г. пасля заканчэння ўніверсітэта А. Шыманойскі паклапаціўся, каб месца яго працы стаў г. Кішыніў (Бесарабская губерня), дзе калісьці адбываў ссылку А. Пушкін. З Кішыніўа А. Шыманойскі неаднаразова прызджае на радзіму ў в. Чэрнін. У адзін з такіх адпачынкаў ён вырашае напісаць кнігу, у якой будучы сабранны беларускія песні, казкі, прымаўкі, павяр’ці, загадкі разам з апісаннем абрадаў і календарных святаў. Як ён пазней сам напіша ў

прадмове да кнігі: «тое, што складае актыўнае жыццё беларуса Мінскай губерні ўвогуле, а ў прыватнасці – Бабруйскага і Ігуменскага паветаў». Ігумен – гэта сучасны г. Чэрвень у Мінскай вобласці.

У 1898 г. кніга пад назвай «Мінская губерня і яе народная творчасць у сувязі з апісаннем народных свят і абрадаў» была завершаная, але да нашага часу не надрукаваная і захоўваецца ў архіве Рускага геаграфічнага таварыства ў Санкт-Пецярбургу ў выглядзе трох сшыткаў. Толькі за саветніцкі часам быў выдадзены зборнік, які сабраў апісанне беларускіх вясельных абрадаў, у тым ліку і запісаных нашым землякам. Даследчык творчасці А. Шыманойскага, навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі В. Скідан яшчэ на пачатку 1990-х гг. падрываў манаграфію пра земляка, але кніга да гэтага часу не пабачыла свет.

Аўтар гэтага артыкула ў 1992 г. пазнаёміўся з рукапісным зборнікам А. Шыманойскага. Частка зборніка (апісанне святаў і абрадаў, найбольш цікавыя творы вуснай народнай творчасці) была перапісаная, а потым перакладзеная аўтарам артыкула на беларускую мову. Вялікіх высілкаў для гэтай працы не спатрэбілася: матэрыял быў запісаны А. Шыманойскім рускімі літарамі, але па-беларуску. У 2003 г. была зробленая спроба надрукаваць пераклад у светлагорскай газеце «Рэгіон-весті», але пасля некалькіх публікацый выданне спыніла сваё існаванне.

Рукапісны зборнік «Мінская губерня і яе народная творчасць у сувязі з апісаннем народных свят і абрадаў» складаецца з прадмовы, 12-і раздзелаў (523 старонкі), карты Мінскай губерні; ёсць у ім ліст да былога выкладчыка Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта прафесара Уладзіміра Ламанскага, які на той час узначальваў Рускае геаграфічнае таварыства, з просьбай паспрыць у выданні кнігі.

З прадмовы да кнігі мы даведваемся, што А. Шыманойскі «да навучальнага ўзросту сам жыў гэтым жыццём, прымаў жывы ўдзел ва ўсіх абрадах, гульнях народа ў розныя перыяды года», яго памяць «захавала жывымі звычцамі, абрадамі, прымкімі, забавоні і нават песні». Аляксандр Нічыпаравіч патлумачыў сваю цікавасць да гэтай тэмы глабальнымі пераменамі, якія адбываюцца ў жыцці беларускіх сялянцаў. «З кожным прыездом на Радзіму, – піша ён, – складальнік гэтага зборніка заўважаў,

як у маладым пакаленні пачынала ўсё мяняцца ў штодзённым жыцці, як пачало падаць у значнай ступені значэнне абрадаў, як звычай пачалі змяняцца і нават не выконвацца ў шматлікіх выпадках, казкі – забыта, а песні – усё радзей і радзей нейкі пералом у жыцці, паварот да часоўці новага».

У прадмове А. Шыманойскі падкрэслівае самабытнасць беларускага народа, ужывае слова «беларус», якое з 1840 г. было забаронена ў справядстве Расійскай імперыі. Не інакш як выклікам у адрас палітыкі расійскага самадзяржаўя можна разумець напісанне нашым земляком радкі: «...беларус усё больш і больш пачынаў прыходзіць да зліцця з агульнарускаю вялікаю сям’ёй, пачынаў адчуваць сябе не адзіном сярод іншых народнасцей свайго краю, якія адрозніваліся ад яго верай і мовай». У гэтых радках утрымліваецца думка, што беларусы на той момант не злучыліся з агульнарускай сям’ёй і адрозніваліся ад іншых народаў як вераю, так і моваю. Аўтар адзначае, што пры запісанні матэрыялаў «стараўся дакладна перадаць усе фанетычныя асаблівасці, а дзе ясна была заўважна гукавая барацьба, там яна дакладна адзначана». Шыманойскі адкрыта гаворыць пра існаванне ў мове беларусаў уласнай фанетычнай сістэмы: «Ёсць песні, дзе беларуская фанетыка саступае вялікарускай». Вядома, што такая «крамольная» кніга не мусіла быць на той час надрукаваная, таму і лягла на доўгія гады на паліцу. А ў саветніцкі час з яго татальнай барацьбой супраць хрысціянства сабранны А. Шыманойскім матэрыял, дзе расказваецца пра рэлігійныя святы, тым больш не мусіў зацікавіць ваяўнічых атаістаў-бальшавікоў.

Зборнік «Мінская губерня і яе народная творчасць у сувязі з апісаннем народных свят і абрадаў» каштоўны для нашага раёна тым, што частка матэрыялаў запісаная ў в. Чэрнін. А. Шыманойскі назваў прозвішчы асобаў, якія дапамагалі ў зборы вуснай народнай творчасці. Сярод іх родная сястра Пелагея Нічыпараўна Шыма-

ноўская (Густава), якая працавала настаўніцай у Чэрнінскім народным вучылішчы, сваяк протаіерэй Рыгор Шыманойскі і аднавясковец Сямён Друзік.

У 1900 г. здзейснілася мара нашага зямляка напісаць кнігу пра рускага паэта А. Пушкіна. У Кішыніўе выйшла кніга А. Шыманойскага «1799 – 1899. А.С. Пушкін. Аб знаходжанні яго ў Кішыніўе ў сувязі з папярэднім і наступным жыццём», дзе былі змешчаныя цікавыя факты, апісанне эпизоды з кішыніўскага перыяду жыцця і творчасці вялікага рускага паэта. Выданне было прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння А. Пушкіна. Паводле апэнак даследчыкаў, кніга стала адзінай змястоўнай працай пра творчасць вялікага рускага паэта з усіх, надрукаваных у Бесарабіі (Мадове).

А. Шыманойскі ўзяў шлюб з Ганнай Аруцонаўнай Ускай – дачкай небагатага вясковага купца, якая была армянкай па нацыянальнасці. У іх нарадзіліся тры дзеці: сыны Аляксандр (1883) і Фёдар (1885), дачка Вольга (1888).

А. Шыманойскі аддаў працы на ніве адукацыі ў Кішыніўскай 1-й мужчынскай гімназіі 27 гадоў. Прайшоў шлях калежскага асэсара (1879), надворнага саветніка (1880), калежскага саветніка (1883) і стаў стацкім саветнікам (1887). За выдатныя поспехі і старанне быў узнагароджаны ордэнам Святога Станіслава III ступені (1879), II ступені (1895), ордэнам Святой Ганны III ступені (1889), II ступені (1896), адмысловым срэбным медалём. 15 ліпеня 1899 г. А. Шыманойскі выйшаў на пенсію, якая грашымі складала 600 рублёў у год. У тым жа годзе папярэдніцель Адэскай вучэбнай акругі пранававаў нашаму земляку настаўнічаць яшчэ тры гады. Аднак 1 жніўня 1901 г. А. Шыманойскі звольніўся з працы па ўласным жаданні. Відаць, што Аляксандру Нічыпаравічу пранававалі іншы заняткаў, бо адразу пасля звальнення са службы Кішыніўскі земскі сход абраў яго ганаровым міравым суддзём на горадзе Кішыніўе пажыццёва. А 8 лютага 1913 г. былы выкладчык на пасаджэнні гарадской Думы закрытым галасаваннем атрымаў пасаду таварыша (намесніка) дырэктара гарадскога банка тэрмінам на 4 гады.

Важная падзея ў жыцці нашага земляка адбылася 24 сакавіка 1914 г. За асабліва высокія заслугі Бесарабскі дваранскі дэпутаткі сход зацвердзіў А. Шыманойскага ў спадчынным дваранстве. Так наш зямляк аднавіў званне шляхціца (двараніна), якое калісьці насіў яго род.

Жыццё А. Шыманойскага абарвалася трагічна. У 1918 г. ён быў забіты бальшавікамі каля ўласнага дома па вуліцы Ляўкоўскай (паміж Пушкінскай і Сінодзіеўскай) у Кішыніўе.

Віктар РАМАНЦОЎ

(Паводле артыкула «Аляксандр Шыманойскі – этнограф з Чэрніна (да 160-годдзя з дня нараджэння)» // Шацілкаўскія чытанні: матэрыялы II гісторыка-краязнаўчай канферэнцыі (да 450-годдзя Шацілак) у Светлагорску, 2011)

Верасень

11 – Пелікан Вацлаў Вацлававіч (Венцслаў Венцслававіч; 1790, Слонім – 1873), вучоны ў галіне хірургіі, дзяржаўны, палітычны і грамадскі дзеяч – 230 гадоў з дня нараджэння.

12 – Грыгаровіч Іван (Іаан; 12.09.1790 ці 06.09.1792, Слаўгарад – 1852 ці 1862), археограф, складальнік першага беларускага археографічнага зборніка «Беларускі архіў старажытных грамад» (1824), гісторык, краязнаўца, пісьменнік, праваслаўны царкоўны дзеяч – 230 гадоў з дня нараджэння.

12 – Семашкевіч Рыгор Міхайлавіч (1945, Маладзечанскі р-н – 1982), пісьменнік, літаратуразнаўца, крытык – 75 гадоў з дня нараджэння.

12 – Стадольнік Іван Канстанцінавіч (1940, Докшыцкі р-н), празаік, паэт, драматург, аўтар вершаў, апавесцяў, апавяданняў, гумарэсак – 80 гадоў з дня нараджэння.

13 – Сакалоўскі Уладзімір Эдуардавіч (1930, Мінск – 2004), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат прэміі Савета Міністраў СССР (1981) – 90 гадоў з дня нараджэння.

14 – Гурыновіч Хведар Хведаравіч (1950, Салігорскі р-н), паэт, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра (1998) – 70 гадоў з дня нараджэння.

14 – Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы (Мінск; 1920), найстарэйшы тэатр новай Беларусі, сімвал беларускай тэатральнай культуры, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва (2016) – 100 гадоў з часу адкрыцця.

15 – Герман Ізраіль Рыгоравіч (1910, Рэчыца – 1974), цымбаліст, педагог, заслужаны настаўнік Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

Урач, аглядаючы хворага, пытае:

- Гарэлку п'яце?
- А ў вас ёсць?!

Трое ўваліліся ў рэстаран. Адзін сяк-так да стала дабраўся. Другі на падлогу бразнуўся. А трэці каля парога расцягнуўся.

– Што вам? – пытаецца афіцыянтка ў першага.

– М-м-не наліце сто пяць дзясят, майму сябру, н-ну, што с-сярод залы ляжыць, т-толькі сто, а т-таму, каторы каля парога ляжыць, н-ні грама не даваць. Гэта наш шафёр. Ён нас п-павінен дадому адвезці.

Доктар. Чаму гэта ў вас такі чырвоны нос?

Хворы. Бо ем кожны дзень чырвоны боршч, доктар...

Сустрэліся Іван са Сцяпанам.

- Давай вып'ем па кілішку, – кажа Сцяпан.
- Не магу, браце, па трох

прычынах, – адказвае Іван. – Па-першае, гарэлка шкодзіць здароўю, па-другое, мне доктар забараніў піць, а па-трэцяе, я п'яны ўжо.

П'яны. Скажыце, дзе жыве Змітрок Канцавы?

- Дык гэта ж вы самі.
- Я ведаю, але скажыце, дзе ён жыве?

Ішоў сабе раз мужык да месца на кірмаш. Ішоў ён, ведама, босы, а боты свае з часоў дзеда-прадзеда нанізаў на кій і нёс на плячах. Ды так

загледзеўся, што (трэба ж няшчасце) надта моцна ўдарыўся нагою аб камень, ажно злупіў сабе з пальца на назе кіпаць.

Хоць кроў цячэ і бальце, але ён, узіраючыся на сваю рану, кажа:

– Вось шчасце, што я ішоў босы, а не ў ботах, а то цэлага бота зусім расхватаў бы.

П'яны вярнуўся дадому, але жонка яго не лаяла, як звычайна, бо спала.

– **Гэй, старая!** – крычыць ён. – **Прачніся ды аблай мяне трошкі, каб не здавалася, што я сёння цярызю.**

– У мінулым месяцы вы распісаліся трыма крыжыткамі, а цяпер падпісваецца трыма колцамі. Чаму гэта?

– Бо тыдзень таму я выйшла замуж, дык змяніла сваё прозвішча.

У вёску прыязджае незнаёмы чалавек. Людзі ў яго пытаюцца:

– **Чым займаецца?**

– **У штукар-фокуснік, глытаю агонь.**

– **Шкада, што вас не было дзесяць дзён таму, як гарэў канец нашай вёскі, – маглі б наесціся ўволю.**

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сабраў Змітро Бяспалы; Мінск, 1970)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«ПРОБЛІСК», «Пралетарска-сялянская беларуская літаратурная суполка» – аб'яднанне беларускіх савецкіх пісьменнікаў у ліпені 1927 – студзені 1928 гг. Заснаваная ў Мінску. Ініцыятары стварэння і члены – выключаныя ў красавіку 1927 г. з «Маладняка» Я. Бобрык, Васіль Каваль, Т. Кляшторны, В. Маракоў, І. Плаўнік, Я. Туміловіч, а таксама А. Гурло, Алесь Звонак, С. Фамін, М. Хведаровіч, Н. Чарнушэвіч і інш. Ставіла за мэту стварэнне пралетарскай літаратуры, адлюстраванне ў мастацкай форме будаўніцтва сацыялізму ў БССР. З прычыны сваёй нешматлікасці і неакрэсленасці творчай праграмы суполка не магла разгарнуць шырокай дзейнасці і зачылася (28.01.1928) аб самаліквідацыі. Члены яе зноў былі прынятыя ў «Маладняк».

ПРОВІДКІ – земляробчы абрад, звязаны з пачаткам вясновых палявых работ. Называліся таксама правідкі. За некалькі дзён да ворыва сельня ішоў у поле, браў з сабою загорнутыя ў чысты ручнік хлеб, соль, а таксама асвечаны

галінкі вярбы. Паклаўшы на мяккі хлеб і соль, ён абыходзіў поле і ўтыкаў галінкі вярбы па краях палеткаў. Калі провідкі прыходзіліся на тыдзень па Вялікадні, араты браў таксама і велікодныя яйкі, шкарлупіне ад якіх пасля трапезы закопваў на мяккі, а зверху клаў камяні. Провідкі адлюстроўвалі рэшткі язычніцкай магіі, у народным уяўленні выступалі як прафілактычная мера і выконвалі функцыю абярэга. Найбольш распаўсюджаныя былі на паўночным усходзе Беларусі.

ПРОЗА (лац. prosa) – адзін з асноўных тыпаў мастацкага слова, невершаваная творчасць; форма арганізацыі мовы, пры якой маўленне ідзе суцэльнай плыню, знешне не наглядаецца і не адчуваецца рытму – дзеллення мовы на пэўныя адрэзкі, што пастаняна чаргуюцца і часта не супадаюць з сінтаксічнымі.

Да канца XX ст. многія даследчыкі лічылі, што проза не мае рытму, а паводле формы адпавядае звычайнай гутарковай мове. Аднак новыя даследаванні, прысвечаныя спецыфічнаму

рытму ў прозе сведчаць аб яе значнай большай упарадкаванасці, арганізаванасці, чым звычайная (немастацкая) мова. Сустрэкаюцца рытмізаваныя эмацыяна-вобразныя творы ў прозе (вершы ў прозе Ш. Бадлера, І. Тургенева, лірычныя апавяданні і замалёўкі Я. Брыля і інш.).

Выключна важнае значэнне ў прозе мае сюжэт. Пры яго дапамозе проза выяўляе глыбінныя працэсы жыцця і чалавечай псіхалогіі, стварае на аснове жыццёвых характараў свае мастацкія характары, вобразы людзей. Слова ў прозе, выступаючы сродкам адлюстравання і ўзнаўлення рэальных аб'ектаў, дзеянняў, перажыванняў герояў, мае канкрэтызаваны сэнс, пластычную дакладнасць. Яно менш засяроджанае, чым у паэзіі, на самім сабе. Кожны персанаж празаічнага твора надзелены індывідуалізаванай мовай. Узаемадзеянне голасу пісьменніка і галасоў герояў адкрывае перад прозаічным шырокі магчымасці шматграннага, шматгалосага, поліфанічнага асэнсавання і мастацкага ўзнаўлення рэчаіснасці.

Тэрмінам «проза» абазначаюць таксама сукупнасць празаічных твораў літаратуры якога-небудзь народа (беларуская проза пэўнага гістарычнага перыяду, напр., проза пачатку XX ст., проза 1920-х гг. і г.д.), асобнага пісьменніка (проза Ч. Дзікенса, Э. Ажэшка, Л. Талстога, Якуба Коласа, Ціхі Гартнага, М. Лынькова, І. Шамякіна і інш.).

У пераносным сэнсе тэрмін «проза» ўжываецца ў розных значэннях: будзённае, звычайнае (напр., проза жыцця). Да XIX ст. проза называлі розныя навуковыя, філасофскія, прамоўніцкія, рэлігійныя (жыццё, палемічная літаратура, пропаведзі) і інш. творы (хронікі, мемуары, трактаты), паэзіі – усю мастацкую літаратуру. Проза доўгі час лічылася другарадным мастацкім словам, ёю карысталіся пры напісанні твораў «нізкіх» жанраў (напр., фарсы, мімы і інш. віды сатыры). Самастойная паўнацэнная формай слоўнага мастацтва са спецыфічнымі прычыпамі даследавання і ўзнаўлення рэчаіснасці яна стала з часоў італьянскай навелы Адраджэння, творчасці М. Сервантэса, Д. Дэфо і інш. Найбольшы дасягненні прозы звязаны са станаўленнем і развіццём метаду рэалізму. XIX ст. дало класічныя ўзоры прозы з усімі яскрава выяўленымі кампанентамі мастацкай структуры. Вялікае значэнне для развіцця сусветнай прозы мела руская класічная літаратура: празаічныя творы А. Пушкіна, М. Лермантава, М. Гогаля, І. Тургенева, І. Ганчарова, М. Салтыкова-Шчадрына, А. Чэхава, А. Купрына, асабліва Л. Талстога і Ф. Дастаеўскага. Класікай савецкіх часоў стала творчасць М. Горькага, М. Шалыхана, А. Талстога, А. Фадзеева, Л. Лявонова, Ф. Гладкова, К. Федзіна.

(Заканчэнне будзе)